

Відгук

офіційного опонента – професора кафедри психології та соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету, доктора педагогічних наук Вихруща Анатолія Володимировича на дисертаційну роботу **Михаця Романа Миколайовича «Український театральний рух у Східній Галичині в контексті формування національної ідентичності дітей та молоді (друга половина XIX – 30-ті рр. XX ст.)»**, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Актуальність дослідження є очевидною, оскільки на сучасному етапі удосконалення системи національного виховання досвід минулих років є передумовою подальших успіхів. Ключова реформа Міністерства освіти і науки «Нова українська школа», у якій, згідно із задумом авторів, прислухаються до думки учнів, вчать критично мислити, не боятися висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами передбачає оновлення змісту, форм, методів виховної роботи. Зауважимо також той факт, що проблема розвитку системи цінностей молоді поступово стає пріоритетною в Європі. "Освіта для світла і світу" відповідає національним інтересам, сприятиме збереженню національної ідентичності, дозволить молоді успішно діяти в глобалізованому світі, дотримуючись українських традицій. Можна погодитися з автором, що український театральний рух у Східній Галичині другої половини XIX–30-х рр. XX ст. був особливим національним, соціокультурним і просвітницьким феноменом, який, за певних суспільно-політичних та історичних обставин, відіграв важливу роль у збереженні та поширенні української культури, становленні національної свідомості українців, які не мали власної державності.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти як складова комплексної наукової проблеми “Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів” (номер державної реєстрації 0108U007644) та "Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика" (номер державної реєстрації 0113U001233). Тему дисертації затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 17 від 19 жовтня 2017р.).

Щодо об’єкту дослідження (культурно-освітній рух у Галичині у другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.) і предмету дослідження (розвиток українського театального руху в контексті формування національної ідентичності дітей та молоді), на нашу думку, саме в предметі доцільно назвати хронологічні рамки, підкресливши значимість форм, методів, засобів виховної діяльності театрів.

Для оцінки найбільш істотних наукових результатів насамперед звернемо увагу на логіку, поставлених завдань (вивчити стан наукової розробки теми та розкрити поняттєвий апарат дослідження; окреслити основні етапи розвитку українського театрального руху в Східній Галичині другої половини XIX – 30-х рр. XX ст. відповідно до тогочасних суспільно-історичних та культурно-освітніх реалій; розкрити зміст і сутність формування національної самосвідомості дітей на молоді крізь призму рефлексії виховної традиції українського театрального руху в Східній Галичині окресленого періоду; виявити й обґрунтувати засоби національного виховання у театральному русі Східної Галичини (друга половина XIX – 30-ті рр. XX ст.); здійснити актуалізацію виховних ідей українського театрального руху Східної Галичини в сучасну освітньо-виховну практику.

На нашу думку найбільшу зацікавленість викличе системна оцінка системи базових понять, зміст і сутність формування національної самосвідомості дітей на молоді крізь призму рефлексії виховної традиції українського театрального руху, форми, методи, засоби виховного впливу, а також авторська періодизація розвитку досліджуваної проблеми.

Основні результати дослідження відображені у 15 публікаціях, із них: 6 – статті у наукових фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях, 7 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Для розуміння авторської концепції важливим є висновок Г. Лужницького який писав писав: «театр кожної недержавної нації... є і мусить бути скарбницею, в першу чергу не мистецьких цінностей, але охороною власного «я» нації, заборonom проти денаціоналізації». Важливими є висновки про роль театру у період війни, питання синтезу та взаємодії мистецтва з проблемами виховання, особистісний компонент змісту освіти, який не можна забезпечити звичною програмно-інструктивною технологією навчання, адже він потребує конструювання специфічних педагогічних ситуацій, які актуалізують у навчально-виховному процесі потребу самовираження, а такі ситуації створює спілкування з мистецтвом, що дає підстави говорити про виняткове значення мистецької освіти (О. Рудницька).

Розкриваючи просвітницько-виховні аспекти театрального руху, автор користується певним набором науково-педагогічних категорій, котрі допомагають при аналізі розвитку та формування національної ідентичності особистості крізь призму театрального мистецтва, а це такі, як «просвіта», «просвітництво», «цінності», «ціннісні орієнтації», «виховання», «розвиток», і також відповідно до контексту дослідження ключовими термінами є

«педагогіка культури (мистецтва)», «театр», «театральний рух», «національна ідентичність».

Зауважимо, що дисертанту при визначенні суті названих понять доцільно було б значно більше уваги звернути на їх сутність саме в досліджуваний період. Тезис, що в "сучасній історико-педагогічній науці категорії «виховання», «розвиток», «навчання» трактуються як ідентичні, нерозривні, на нашу думку, є надмірно категоричним. У дисертаційному дослідженні мова йде про просвітницько-виховні аспекти, чи інакше: просвітительсько-освітній вплив на розвиток (виховання, навчання) особистості художньо-образною мовою театального мистецтва, і саме тому, дисертант звертає увагу на зміст цих термінів. Розвиток особистості на думку автора це процес її формування як соціальної якості індивіда в результаті соціалізації і виховання. Він відбувається в діяльності, яка керується системою мотивів, притаманних даній особистості. Термін «навчання» розуміється як процес, котрий дає змогу особистості у процесі свого розвитку та виховання засвоїти якусь інформацію «читаючи художні тексти, матеріали з історії, українознавства тощо, учень одночасно засвоюватиме певні цінності, опрідмечені в навчальних текстах» .

У роботі важливу роль відіграє аналіз терміну «національна ідентичність». Підкреслено, що в історії розвитку суспільно-політичної думки поняття «національної ідентичності» трактувалося по-різному, оскільки в ту чи іншу епоху домінували свої підходи до розуміння цього терміну. Найбільш поширеними були етно-культурний (національна ідентичність полягає в історії й духовній культурі народу) та національно-громадський (національна ідентичність пов'язана з громадянськими ідеями, які сприяють соціально-політичному й культурному розвитку) підходи. Акцентовано увагу на тому факті, що особливою формою підтримання національної ідентичності виступає національна культура як система певних матеріальних і духовних цінностей, сукупність форм життєдіяльності, характерних для конкретного народу, етносу, виступає своєрідним генератором життя, упорядником життєвого хаосу, де національне – це структурований упорядкований лад (параграф 1.2).

Окремого розгляду потребує авторська періодизація. На думку дисертанта основні етапи розвитку українського театрального руху в Східній Галичині другої половини XIX – 30-х рр. XX століття, відповідно до тогочасних суспільно-історичних та культурно-освітніх реалій варто поділити на такі періоди: 1848 – 1863 рр. – створення перших українських аматорських колективів з метою популяризації української мови та культури; 1864 – 1914 рр. – організація українського професійного театру та його філій, шкільних драматичних гуртків, аматорських гуртків при молодіжних організаціях з метою поширення української культури та просвіти галицького населення; 1915 – 1923 рр. – кристалізація національної ідеї у тогочасному театральному русі, з метою формування національної свідомості молодого покоління українців; 1924 – 1939 рр. – піднесення українського театрального руху, що мав чітку національно-патріотичну спрямованість як реакція на насильницьку політику асиміляції. Ця авторська позиція не викликає заперечень.

Доведено, що після XV ст. в Україні історично складаються і функціонують різні види театру: шкільний, драматичний, ляльковий, пантоміми, опери та балету, дитячий, оперети, музичної комедії, сатири тощо. Принагідно зауважено, що у добу бароко головним осередком українського театру стає Києво-Могилянська академія, де вже з'явилися значні драматичні твори, зокрема п'єси Ф. Прокоповича, М. Довгалевського, Е. Козачинського, Г. Кониського, підкреслена роль братських шкіл.

На думку дисертанта однією із характерних рис українського театру є те, що він протягом свого існування був і залишається «народним театром», адже головними дійовими особами в інтермедіях були селяни або козаки. У цей період для сцени створюється окремий репертуар, що позначається словом «вертеп». І саме він своєю удосконаленою формою впливає на становлення професійного модерного театру XX ст. Вертеп, як різдвяна вистава, поєднував у собі релігійно-обрядові традиції й український фольклор.

Паралельно із ступеневим розвитком світського професійного театру в XIX ст., у багатьох містах України організовувались аматорські театральні вистави, які були дуже популярними. Аматорський театр в Україні розвивався паралельно із

професійним і був одним з важливих атрибутів національно-культурного відродження, а також спонукав драматургів, композиторів до написання нових сценічних, музичних творів. Завдяки появі аматорського театру, можемо говорити про просвітницьку функціональність театру в суспільстві, позаяк однією з його важливих особливостей є пізнавальна функція, адже завдяки якій здійснюється передача соціального досвіду від одного покоління до іншого, від одних країн і народів до інших.

У дисертації особлива увага звертається на український просвітницький театр Товариства «Руська Бесіда», який від витоків свого існування з 1864 р. вів просвітницько-освітню діяльність, впливав на становлення та поширення театрального руху. Зауважено, що театр Товариства «Руська Бесіда», який у різних модифікаціях успішно проіснував до 1939 р., вважається першим професійним театром у Західній Україні. Загалом, театральне товариство як осередок, утверджує на теренах Західної України національну ідею, відроджує традиції, в змісті і формах діяльності виконує просвітницьку функцію.

Доведено, що аматорський театральний рух Східної Галичини другої половини XIX – початку XX ст. спричинився до висвітлення етнонаціональних особливостей українського народу, його мови, рис національного характеру, світосприймання, та, найважливіше, формування національної самосвідомості особистості, що є не тільки національною ідентифікацією, а й включає складніший компонент творення нації – уявлення про культуру, про історичне минуле свого народу та є проекцією у майбутнє.

До театрального руху, на думку дисертанта, можна віднести не тільки вистави, але й різноманітні гімназійні імпрези на честь видатних українських діячів, письменників, поетів. До таких зараховано організацію й проведення щорічних святкових концертів з нагоди дня народження та роковини смерті Т. Шевченка, які мали місце в театральній залі Народного Дому у Львові. Саме учні гімназії брали активну участь в організації цих концертів. Під час виступів гімназисти ставили короткі сценки з творів Т. Шевченка, декламували його вірші, розповідали про основні віхи життя Кобзаря. Підкреслено, що усі ці святкування завершувалися національним гімном «Ще не вмерла Україна...».

Важливим аспектом національно-патріотичного виховання молоді в гімназії було їх залучення до хорової діяльності. Церковний спів був пріоритетним у стінах гімназії.

Національно-патріотичний напрям виховання майбутніх вчителів у семінаріях намагалися здебільшого реалізувати через позаурочну діяльність, організовуючи різноманітні свята й витупи з нагоди вшанування пам'яті видатних українських письменників і громадських діячів, визначних подій у житті українського народу. Підкреслено, що з лав учительських семінарій виходили не тільки вчителі й священники, а ще відомі драматурги, композитори, громадські діячі.

Акцентується увага на тому факті, що з 1906 року при вчительській семінарії в Заліщиках почав функціонувати драматичний гурток, що був створений після гастрольного турне наддніпрянського театру М. Садовського. У довоєнний період члени драмгуртка поставили такі п'єси, як «Назар Стодоля» та «Невольник» Т. Шевченка, «Учитель» І. Франка, «Свекруха» Л. Лопатинського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Дай серцю волю – заведе в неволю» М. Кропивницького

Дисертант аналізує діяльність таємних гуртків. Одним з перших таких гуртків була «Громада». Ключовим завданням «Громади» було популяризувати українську мову й літературу, вивчати історію України та збирати та записувати народні пісні, пропагувати народні звичаї.

1909 року у Львові під час першого всеукраїнського з'їзду студентської молоді було створено офіційний центральний орган студентської молоді – товариство «Український студентський союз». Важливими для сьогодення є пріоритетні завдання: організовувати наукові лекції, літературні вечори, театральні вистави, концерти, що мають навчальну, виховну й розважальну мету; публікувати наукові й літературні розвідки про історію, культуру, шкільництво України; влаштовувати курси для неграмотного населення, підготовчі курси до вступу в гімназії чи виділові школи; збирати інформації й статистичні дані про народне, середнє і вище шкільництво Східної Галичини та

студентське життя; відкривати секції та створювати окремі комісії для реалізації цілей філій товариства.

Зауважено, що при цих молодіжних організаціях було створено драматичні гуртки й студентські хори з метою популяризації культурно-мистецького життя у Східній Галичині, використання театрального мистецтва для національного виховання молодого покоління. Так, при товаристві «Сокіл» був організований культурно-просвітній відділ, завданням якого було дбати про виховання та просвіту членів організації. Для цієї мети при відділі створювалися бібліотеки, хори, драматичні гуртки. У «Січі» також дбали про освіту й виховання молодого покоління. Для цього було при різних секціях товариства створювалися драматичні гуртки, члени яких активно брали участь у виставах, що були представлені широкому загалу. Щодо «Пласту», то відзначено, що у цьому товаристві великої ваги надавалося пісням, танцям та народно-спортивним забавам, які були спрямовані на естетичне та патріотичне виховання молоді.

Найбільш відомим професійним колективом у 20-х рр. ХХ ст. був театр «Української бесіди». Доведено, що разом з Українським педагогічним товариством Український незалежний театр щонеділі організовував вистави для шкільної молоді Львова, що вирізнялися національно-культурною спрямованістю. Перед виставою відбувалася також вступна лекція представника «Рідної школи» про виставу та автора з роз'ясненнями історичних реалій, суспільно-політичного й культурного підґрунтя.

Серед професійних театрів, що діяли на теренах Східної Галичини міжвоєнного періоду дисертант звертає увагу на театр «Заграва», який у своєму репертуарі робив акцент на патріотичне виховання населення.

У контексті дослідження наголошено, що головні ідеї добору театральних вистав для дітей та молоді були висловлені керівником драматичного гуртка Львівської секції О. Олексиним: у доборі репертуару орієнтуватися не на форму, а на зміст п'єс; демонструвати вистави спочатку короткі за тривалістю, а потім переходити до триваліших сюжетних п'єс; будувати вистави для дітей за принципом: від простого (зрозумілого) до

складнішого (абстрактного, уявного), тобто до першого типу відносяться вистави, насичені подіями, а до другого – психологічні п'єси, вистави, де домінує національна ідея; розуміння складних драматичних творів залежить від мови автора, літературної й сценічної форми, характерів персонажів, їх емоцій; переходити від близького до далекого, що передбачає спрямування уваги глядачів від рідного побуту, традицій, історії до звичаїв інших народів у пошуках спільних рис.

Доречною є увага дисертанта до спеціальних часописів: «Аматорський театр», «Світ дитини», «Театральне мистецтво» та видавничих серій «Діточий театр», «Діточі читанки» товариства «Рідна школа», які були основними популяризаторами театального мистецтва в краї, в яких подавалися не тільки сценарії театральних вистав, а й акцентувалася увага на виховних цілях театру, його значенні у формуванні національної свідомості й громадянського обов'язку молодого покоління. Важливою є оцінка виховного змісту творів, поданих у читанках: урахування вікових особливостей учнів та рівня їх підготовки; різножанровість матеріалу: від оповідань, гуморесок, балад до драматичних творів, лірики, наукових розвідок; добір матеріалу відповідно до регіональних особливостей: включення народних пісень, оповідань, билин в оригінальних говірках; включення елементів теорії літератури; роз'яснення складних питань з розділів всесвітньої культури, зокрема про винаходи, мистецтво, театр, культуру тощо.

Системний підхід дозволив дисертанту дослідити зміст розвитку національної самосвідомості дітей та молоді крізь призму рефлексії виховної традиції українського театального руху в Східній Галичині окресленого періоду, узагальнити ефективність форм виховної роботи (відвідування вистав у аматорських та професійних театрах, участь у театральних гуртках, виступи в шкільних концертах та вечорах тощо); методів виховання (декламування, драматизації, спостереження тощо) і засобів виховного впливу (українська мова та література, рідна історія, краєзнавство, народні звичаї й традиції, фольклор, духовна культура українського народу).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення та фактичний матеріал можуть бути використані у виховній роботі закладів середньої та вищої освіти з метою формування і підвищення рівня національної свідомості дітей та молоді, громадянської позиції, виховання патріотизму. Результати дисертаційного дослідження можуть бути також використані науковцями й педагогами у процесі написання праць з історії педагогіки, літературознавства, історії української культури, при створенні довідково-енциклопедичних видань і педагогічних антологій; при підготовці підручників, посібників, навчально-методичної літератури для закладів середньої і вищої освіти.

Дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методологічному рівні, вирізняється змістовністю, оригінальністю, неординарністю теми, інформаційною насиченістю.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення дисертації, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження, побажання та пропозиції.

1. На нашу думку, система базових понять потребує значно більшої уваги. Як приклад дисертант міг би використати порівняльні таблиці, а не обмежуватися дефініціями кількох авторів. Тим більше, що цей аспект заявлений в одному із завдань.

2. Відсутність структурних, функціональних, теоретичних моделей певною мірою зменшує доказову значимість дисертації. Тим більше, що зміст роботи дозволяє це зробити. Мова не йде про "візуалізацію" одержаних результатів, а про поглиблену аналітичну оцінку, що у поєднанні з новаторськими ідеями окремих авторів дозволило б значно підсилити аргументацію отриманих результатів у процесі розвитку виховного впливу театрів (професійних і аматорських). Особливо це важливо для оцінки ефективності методів виховання національної ідентичності.

3. На с. 13 автореферату пропонується оцінка трьох **періодів**, які виходять за хронологічні межі заявленої теми. А на с. 13 - 14 дисертант пропонує набагато змістовніші за новизною чотири основні **етапи** розвитку українського театрального руху в Східній Галичині досліджуваного періоду. При цьому початок першого періоду (остання чверть XIX століття) не співпадає з першим етапом (1848 - 1863 рр.).

4. Враховуючи той факт, що територія Східної Галичини входила до складу різних держав, доцільно збільшити увагу до результатів зарубіжних авторів, зокрема австрійських і польських. Маємо на увазі досягнення теоретиків і практиків, взаємний вплив культур різних національностей.

5. У додатках переважають копії історичних документів, які мають безпосереднє відношення до теми дисертації. У той же час мало авторських порівняльних, хронологічних, статистичних, аналітичних матеріалів.

Загальний висновок.

Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків дозволяють позитивно оцінити дисертаційне дослідження. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та представлені узагальнення сприятимуть вдосконаленню освіти в Україні. Особливої актуальності дисертація набуває в контексті вимог нової української школи.

Висновки, сформульовані дисертантом, на достатньому науковому рівні розкривають основні результати дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Дисертація "Український театральний рух у Східній Галичині в контексті формування національної ідентичності дітей та молоді (друга половина XIX – 30-ті рр. XX ст.)" є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, зокрема пунктам 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів (зі змінами), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор – Миколайович заслужує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент :

доктор педагогічних наук, професор
кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільського національного
економічного університету



Вихрущ

А.В. Вихрущ

Завіряю:

Зав. загальним відділом

Тарасюк Г. Г.